Voedselvisie Westerkwartier

2024-2030

Gemeente Westerkwartier

Voorwoord

Voor u ligt de Voedselvisie Westerkwartier. Ik ben verheugd om deze visie met u te delen, omdat deze een inzet vertegenwoordigt van vele inwoners, organisaties en collega's bij de gemeente. Een inzet waarmee we onze gemeente nog fijner en gezonder proberen te maken voor én met iedereen. De wereld om ons heen verandert snel en vraagt ons om het huidige voedselsysteem te heroverwegen. Zo ontstaan er interessante nieuwe kansen. In het Westerkwartier zijn er dan ook al mooie stappen gezet op het gebied van gezonde voeding en duurzame landbouw en hier ben ik trots op. Zo vinden er al veel voedselprojecten plaats op basisscholen en is er veel kennis opgedaan met betrekking tot natuurinclusieve landbouw met het programma Westerkwartier Natuurinclusief. Om meer van deze kansen aan te grijpen, is de Voedselvisie opgesteld. Deze geeft richting aan hoe wij naar het thema voedsel kijken en zet een stip op de horizon. Die stip bereiken we met acties die we gezamenlijk ontwikkelen en uitvoeren met de Westerkwartierse gemeenschap, want samen bereiken we meer. De eerste acties staan in de Uitvoeringsagenda Voedselvisie (2024-2026).

De Voedselvisie is een vervolg op het Voedselakkoord (2020). In de Voedselvisie presenteren we de ambities van de gemeente op het gebied van voedsel. We schetsen een duidelijke toekomstvisie, waarbij we zowel binnen de gemeentelijke afdelingen als met onze inwoners en lokale organisaties samenwerken aan een gezonder, duurzamer en meer lokaal voedselsysteem.

Westerkwartier is een echte agrarische gemeente. Daarom vind ik het ook belangrijk en passend om als gemeente te ondersteunen in de veranderingen die daar plaatsvinden. Dit kan op verschillende manieren, maar de gemeente pakt met name een faciliterende en verbindende rol. De agrarische sector in het Westerkwartier heeft de afgelopen jaren al veel verduurzamingsstappen gezet en wij merken dat veel boeren dat ook graag willen. Nog meer stappen te zetten blijkt niet altijd makkelijk. We willen samen met de sector de uitdagingen aangaan op het gebied van het verduurzamen van de sector.

Voedsel is een breed thema, raakt onderwerpen als gezondheid, biodiversiteit en werkgelegenheid, en kan zodoende ook als middel worden ingezet op die onderwerpen. Wij willen de toegankelijkheid vergroten van gezond, duurzaam en lokaal voedsel met o.a. oog op voedselzekerheid. We werken aan een gezonde voedselomgeving waar iedereen makkelijker gezonde keuzes kan maken. Een omgeving waar een voedseltuin naast het leveren van gezond voedsel ook dienstdoet als sociale buitenruimte, als een ontmoetingsplek. Voedsel gaat echter niet alleen over de omgeving, maar ook over vaardigheden zoals het bereiden van maaltijden en het verminderen van voedselverspilling. Met Samen Koken in het Westerkwartier laten we zien dat een gezamenlijke aanpak met de maatschappelijke organisaties werkt en hier willen we dan ook mee doorgaan.

Met deze Voedselvisie willen we vanuit de gemeente Westerkwartier onze toewijding laten zien op het gebied van voedsel aan onze inwoners en organisaties en gezamenlijk de handschoen oppakken. We laten zien waar we op inzetten en hoe we dat doen. Daarnaast is het een uitnodiging aan alle inwoners en lokale organisaties om samen te werken aan de uitvoering van deze visie. Samen richting een duurzamer, gezonder en smakelijker Westerkwartier. Ik geloof dat het kan!

Harry Stomphorst
Wethouder Gezondheid

Inhoudsopgave

Voorwoord **2**
1 Aanleiding **4**
1.1 Gemeentelijk kader 4
1.2 Voedsel doet ertoe in het Westerkwartier 4
1.3 Leeswijzer 6
2 Waar werkt het Westerkwartier naartoe? **7**
2.1 Definities 7
3 Speerpunten **8**
Speerpunt 1: duurzame landbouw 8
Speerpunt 2: onze gezonde voedselomgeving 10
Speerpunt 3: gezond eten en van dichtbij 12
Speerpunt 4: minder voedselverspilling 14
4 De rol van de gemeente **15**
5 Definities **16**
6 Bronnenlijst **17**
Bijlage 1: Ideeën vanuit de gemeenschap **18**
Colofon **20**

1 Aanleiding

1.1 Gemeentelijk kader

Gemeente Westerkwartier zet sterk in op de thema's voedsel en landbouw. Niet voor niets wordt er in het coalitieakkoord gesproken over het samen optrekken met boeren om de keten te verkorten en met het onderwijs innovatie aanjagen binnen de voedselketen. De Voedselvisie biedt een kader en geeft richting aan toekomstige acties, terwijl de onderliggende Uitvoeringsagenda een concreet plan presenteert.

De Voedselvisie is het vervolg op het Voedselakkoord Westerkwartier (2020-2022). Bij het Voedselakkoord kwamen lokale inwoners en organisaties samen in werkgroepen om uitdagingen en mogelijke acties binnen het thema voedsel te identificeren. Vanuit de acties zijn er mooie resultaten geboekt en de ontstane verbindingen zijn mogelijk nog wel het mooiste resultaat. Bedrijven en organisaties die niet wisten van elkaars bestaan, hebben elkaar leren kennen en er zijn samenwerkingen ontstaan die deels tot op de dag van vandaag nog lopen.

In de ontwikkeling van de Voedselvisie heeft deze opgedane kennis en het netwerk gediend als input. Daarnaast zijn er gesprekken gevoerd met ambtenaren vanuit de verschillende gemeentelijke domeinen, zijn lokale voedselpartijen in dialoog gegaan met elkaar en heeft een raadsactiviteit plaatsgevonden om het proces en de opgestelde ambitie en doelstellingen te toetsen.

Uit dit proces vloeit een domein overstijgende Voedselvisie voort waarin meerdere voedselthema's samenkomen, zoals duurzame landbouw en voedselproductie, met aandacht voor voedselzekerheid, gezonde voedselomgeving en levensstijl, en minder voedselverspilling. Met een integrale en domein overstijgende visie en uitvoering op voedsel, kan de gemeente vooruitgang boeken op tal van domeinen zoals gezondheid, welzijn, milieu en landbouw. Het ontmoeten, het leren en het versterken van elkaar is essentieel in de uitvoering hiervan.

De Voedselvisie verduidelijkt op welke thema's wordt ingezet en waar de gemeente kansen ziet voor het Westerkwartier. De gemeente kan met de Voedselvisie een ondersteunende rol spelen in het ontwikkelen, maar vooral ook versterken en uitbreiden van bestaande netwerken, projecten en kennis.

De gemeente is voor de uitvoering van de Voedselvisie deels afhankelijk van wat er uit Europa, Den Haag en provincie komt. De beleidsruimte is niet altijd even groot. Dit is bijvoorbeeld zo op het gebied van natuur en landbouw. Toch wil de gemeente Westerkwartier stappen zetten om voedselgedrag en -productie duurzamer, lokaler en gezonder te maken. Dit kan bijvoorbeeld via eigen inkoopbeleid of via subsidiebeleid, maar ook door initiatieven uit de gemeenschap te faciliteren (bijvoorbeeld door kennisdeling en het verbinden van partijen). Deze Voedselvisie zet een stip op de horizon en de gemeente wil graag samen met inwoners en partijen die stip bereiken. Meedoen aan activiteiten vanuit deze Voedselvisie is geheel vrijwillig.

1.2 Voedsel doet ertoe in het Westerkwartier

Voedsel is de brandstof voor ons bestaan. Het is een rode draad door de dag. Iedereen maakt elke dag weer keuzes op het gebied van voedsel. Keuzes die onder andere invloed hebben op je eigen gezondheid en welzijn, maar ook op onze economie en planeet. Voedsel is onderdeel van onze cultuur: het werkt verbindend. Voedsel staat centraal in sociale bijeenkomsten, en activiteiten zoals

samen koken of tuinieren brengen ons samen. Het is een integraal thema waar we allemaal op verschillende manieren mee in aanraking komen.

Gezonde voeding is een belangrijk onderdeel van een gezonde leefstijl. Een gezonde leefstijl draagt bij aan het verminderen van het risico op overgewicht en daarmee de kans op ziekten.[2] In de gemeente Westerkwartier heeft meer dan de helft van de volwassenen (52,7%) overgewicht. Dat is behoorlijk meer dan het provinciaal gemiddelde (50,2%) en landelijk gemiddelde (49,3%).[3] Onder de Westerkwartierse jeugd is ook overgewicht: 10% van de kinderen in groep 2, 12% van de kinderen in groep 7 en zelfs 19% van de kinderen in klas 3 van het voortgezet onderwijs.[4] Dit ligt net boven het landelijk gemiddelde.[4]

Daarnaast is de toegankelijkheid tot voldoende en gezond eten niet voor iedereen gelijk (voedselzekerheid) en zorgt dit voor gezondheidsverschillen tussen sociaaleconomische groepen in de samenleving.[5] Dit zien wij terug in een lagere gezonde levensverwachting voor de lagere sociaaleconomische groepen.[5] In het Westerkwartier leven ruim 3.000 mensen in armoede en wordt er door ongeveer 500 mensen een beroep gedaan op de Voedselbank. Door meer en anders in te zetten op gezonde voeding voor iedereen, kan de gezondheid en daarmee gezonde levensverwachting van de Westerkwartierse inwoners worden verhoogd. Zoals eerder genoemd is de fysieke omgeving, ook wel de voedselomgeving genoemd, een meespelende factor in de keuzes die mensen maken op het gebied van voeding. Door kleine veranderingen in deze aan te brengen, kan er dus een degelijk verschil worden gemaakt.[1]

Bovendien is de voedselsector is een belangrijke sector in de gemeente Westerkwartier: van landbouw, verwerking, consumptie, tot afvalverwerking. Alleen de primaire landbouw is met zijn 745 bedrijven al 9% van het totaal aantal bedrijven in de gemeente.[6] Het Westerkwartier is zelfs de op één na melkkoe-rijkste gemeente van Nederland. In 2019 waren er in de gemeente meer dan 30.000 melkkoeien.[7] Naast de melkveehouderij zijn er nog pluimvee- en varkenshouderijen, akkerbouw- en fruitteeltbedrijven in het Westerkwartier. Tel hierbij bedrijven op die o.a. de verwerking van voedsel, handel en horeca op zich nemen, en het aantal voedselbedrijven komt nog veel hoger uit.

Daarnaast zijn natuurlijk ook veel andere locaties waar voedsel een belangrijke rol speelt, zoals bij verzorgingshuizen, sportlocaties, cultuur- en onderwijsinstellingen. Deze locaties kopen voedsel in en bieden deze aan de mensen aan. Soms verwerken ze zelf voedsel tot gerechten. Veel bedrijven en organisaties hebben of krijgen dus te maken met voedsel en hebben hiermee dus ook invloed op de voedselconsumptie binnen het Westerkwartier.

Helaas verspillen wij met zijn allen enorm nog steeds veel voedsel: thuis, maar ook juist in kantines, restaurants en andere eetgelegenheden. Nederlanders verspillen thuis gemiddeld 33,4 kilo aan vast voedsel per persoon per jaar, wat ongeveer 23 tot 32% is van voedselverspilling door de gehele keten.[8] [9] Dit voedsel is geproduceerd, verwerkt en getransporteerd. Door voedsel te verspillen, is dus de uitstoot van broeikasgassen en andere milieueffecten ook voor niks geweest.[8] Duurzamere voedselproductie en -consumptie kan zo ook bijdragen aan de nationale klimaatdoelen.

Duurzaamheid in de voedselketen is in elk geval te vergroten door verspilling tegen te gaan. Maar ook bij de productie, verwerking en distributie van voedsel is verbetering mogelijk.[10] Op grond van de internationale klimaatafspraken moet de uitstoot van CO_2, stikstof en fosfaat worden teruggebracht. In de gebiedsplannen voor de Toekomst Landelijk Gebied en de landbouw is veel aandacht voor vermindering van de uitstoot van stikstof. Verder speelt de landbouw o.a. via agrarisch natuur- en landschapsbeheer een belangrijke rol in ons landschap en in biodiversiteit. Er is tenslotte ook steeds meer aandacht voor het belang van de kwaliteit en gezondheid van bodem en water. Er wordt veel gevraagd van de agrarische sector, maar verduurzaming kan ook bijdragen aan voedselzekerheid en bestaanszekerheid van boerenbedrijven.[10]

1.3 Leeswijzer

In het volgende hoofdstuk worden de ambitie en speerpunten van de gemeente Westerkwartier op het gebied van voedsel toegelicht. Deze geven richting aan toekomstige voedselactiviteiten in het Westerkwartier. De concrete activiteiten binnen deze speerpunten zijn uitgewerkt in de Uitvoeringsagenda Voedselvisie (2024-2026). Na de toelichting op de ambitie en speerpunten volgt een beschrijving van de rol van de gemeente binnen de Voedselvisie. Het stuk wordt afgesloten met een overzicht van definities en een bronnenlijst.

2 Waar werkt het Westerkwartier naartoe?

Voedsel is een integraal thema dat vele uitdagingen, maar ook kansen, met zich meebrengt. De gemeente Westerkwartier hoopt met deze Voedselvisie hier goed op in te spelen en de neuzen dezelfde kant op te zetten en te houden. De gemeente wil samen met organisaties en inwoners in de gemeente stappen zetten op het gebied van gezondheid, duurzame landbouw, voedselverspilling en wil tevens de voedselzekerheid vergroten. Met deze Voedselvisie (2024 – 2030) heeft de gemeente een ambitie voor 2030. Dit valt buiten de reguliere collegeperiode, omdat de ambitie niet op korte termijn kan worden gerealiseerd. De komende jaren werkt de gemeente met relevante partijen samen aan projecten, initiatieven en interventies binnen deze speerpunten. Deze acties zijn uitwerkt in de Uitvoeringsagenda Voedselvisie (2024-2026).

Ambitie

In 2030 produceren en consumeren wij voedsel duurzamer, gezonder en meer van dichtbij in het Westerkwartier

2.1 Definities

Duurzamer

Duurzame ontwikkeling is een ontwikkeling die tegemoetkomt aan de levensbehoeften van de huidige generatie, zonder die van de toekomstige generaties tekort te doen. Het gaat hierbij om economische, sociale en leefomgevingsbehoeften.[12] In deze Voedselvisie verwijzen we naar duurzamere landbouwmethoden (e.g. waar minder kunstmest of gewasbestrijdingsmiddelen nodig zijn), maar ook duurzamere consumptie (e.g. meer lokaal voedsel consumeren en minder voedselverspilling in grootkeukens).

Gezonder

Met gezonder wordt bedoeld: gezonder dan in 2024. Wij worden gezonder door minder bewerkt voedsel, meer groenten, fruit, noten en zaden en een evenwichtige inname van dierlijke en plantaardige eiwitten te consumeren. Dit is een eetpatroon dat meer in lijn ligt met de Schijf van Vijf, de richtlijnen van het Voedingscentrum.[13]

Voedsel van dichtbij

Er bestaat geen vaststaande definitie voor voedsel van dichtbij. Vaak noemen we dit ook wel lokaal of regionaal. Maar wat de één dichtbij vindt, hoeft de ander niet dat niet te vinden. Voedsel van dichtbij is wat de gemeente betreft van zo dichtbij mogelijk, denkende aan het Westerkwartier. In de realiteit is dit vaak moeilijk te realiseren op de korte termijn. Wanneer het Westerkwartier meer vanuit de regio (Noord-Nederland) gaat consumeren, wordt de keten ook al verkort.[14] We zetten stappen naar meer voedselconsumptie vanuit de regio. Daarnaast betekent van dichtbij ook vaak dat we meer met de seizoenen mee eten, omdat dan deze producten worden geoogst.

3 Speerpunten

Om de ambitie te kunnen realiseren, heeft de gemeente deze in onderstaande vier speerpunten opgedeeld.

1. Duurzame landbouw
2. Onze gezonde voedselomgeving
3. Gezond eten en van dichtbij
4. Minder voedselverspilling

Per speerpunt volgt een korte inhoudelijke uitleg van de gemeentelijke visie binnen het speerpunt. Naast dat de gemeente samen met de gemeenschap ergens naartoe wil bewegen, wil de gemeente ook met trots vertellen over wat er allemaal al gebeurt. Daarom geeft elk speerpunt ook een overzicht van een aantal activiteiten die al spelen in het Westerkwartier.

Om voort te borduren op deze activiteiten, heeft de gemeente samen met inwoners en organisaties nagedacht over wat er nog ontbreekt binnen de speerpunten. Een overzicht van deze suggesties is te vinden in bijlage 1. Welke acties in huidig collegeperiode (2024-2026) worden opgepakt staan in de Uitvoeringsagenda Voedselvisie (2024-2026).

Speerpunt 1: duurzame landbouw

De Omgevingsvisie van het Westerkwartier beschrijft de gemeentelijke ambitierichtingen voor de landbouw. Het bijbehorende Gebiedskompas geeft globaal aan waar o.a. de landschappelijke kansen voor 'productiegerichte' landbouw liggen en waar kansen liggen voor verbreding of verweving met andere functies als bijvoorbeeld recreatie, natuur en andere vormen van bedrijvigheid. Deze stukken bieden handvatten voor de visievorming en uitvoering binnen dit speerpunt. Het grootste deel van de wetgeving met betrekking tot de landbouw wordt echter bepaald door het Rijk en de provincie (e.g. stikstofdossier). Dit is het kader waarbinnen de gemeente moet werken.

Duurzame landbouw betekent dan ook voor de gemeente Westerkwartier dat de landbouw langdurig vooruit kan, belangrijk is en blijft. Het gaat over behoud van boerenbedrijven en bevordering van duurzame verdienmodellen, met respect voor milieu en ondernemerschap. Dit is ook belangrijk in het kader van voedselzekerheid in het Westerkwartier.

Er worden al veel mooie stappen gezet wat betreft de verduurzaming van onze landbouw. Toch liggen er ook nog grote uitdagingen met betrekking tot bijvoorbeeld de ontwikkeling van meer natuurinclusieve landbouwmethoden of kringlooplandbouw. Ook het integreren van meer maatschappelijk gewenste diensten binnen de landbouw is een van die uitdagingen. Dit kunnen diensten zijn op het gebied van natuur- en landschap (e.g. houtsingels, hagen en poelen), klimaat (e.g. CO_2-vastlegging) en water (e.g. waterberging). De gemeente ziet graag meer van zulke duurzame landbouwmethoden toegepast worden in het Westerkwartier, maar benadrukt dat het aan de boeren zelf is om zulke keuzes te maken. Boerenondernemers weten welke verduurzamingsstappen passend en financieel haalbaar voor hen zijn. De gemeente kan hierbij ondersteunen door kansen en mogelijkheden inzichtelijk te maken, bijvoorbeeld via het Gebiedskompas.

Daarnaast ontstaan ook nieuwe vormen van voedselproductie in de vorm van voedselbossen en voedseltuinen. Hier wordt voedsel veelal gekoppeld aan andere thema's en doelen zoals

duurzaamheid, sociale cohesie, biodiversiteit en gezondheid. Voor de gemeentelijke organisatie is dit nog relatief nieuw en daarom een zoektocht om hiermee om te gaan. Dit krijgt zijn beslag in een beleidsnotitie voedselbossen en voedseltuinen, waar al een start mee gemaakt is.
In 2030 ziet de gemeente graag dat boeren in het Westerkwartier meer duurzame landbouwmethoden toepassen inclusief andere of nieuwe vormen van voedselproductie. Hierin staat het ondernemersperspectief centraal. Daarnaast ziet de gemeente graag dat er in 2030 meer begrip is voor de boeren en hun uitdagingen op het gebied van duurzame landbouw.

Met deze Voedselvisie en de onderliggende uitvoeringsagenda probeert de gemeente, in vrijwillige samenwerking met boeren en andere ketenschakels, duurzame landbouw in het Westerkwartier te stimuleren. Dit is in lijn met het coalitieakkoord van gemeente Westerkwartier en de Position paper Transitie Landelijk Gebied Waddenkust en Wierdenland. Ook sluit de Voedselvisie goed aan op het toekomstbeeld van de landbouw dat de provincie Groningen verwoordt in het Gebiedsplan Toekomst Landelijk Gebied van november 2024.

Wat gebeurt er zoal?

Werkgroep Wenakker & Landbouwagenda

De werkgroep Wenakker bestaat uit enkele betrokken personen uit de landbouwwereld en raadsleden van de gemeente Westerkwartier. Deze is opgericht om nader tot elkaar te komen en heeft twee hoofddoelen. Ten eerste het inventariseren waar gemeentelijk beleid invloed kan hebben op landbouw en ten tweede het contact tussen de landbouw en de raad goed houden en het gesprek permanent voortzetten. Er is een mindmap en een landbouwagenda met zeven speerpunten ontwikkeld.

Boer op Noord

Duurzame landbouw is ook een vorm van landbouw die goed in verbinding staat met de omgeving. Daarvoor is het belangrijk dat de boer en de omgeving van elkaar weten wat er speelt. De Boer op Noord is een groep boeren in het noorden van het land die hun boerderij als leeromgeving aanbieden. De educatieboeren hebben voor alle leeftijden een uitdagend en leerzaam programma.[14]

Position paper & Gebiedsplan Landelijk Gebied

Gemeente Westerkwartier heeft samen met de provincie en buurgemeenten in de afgelopen jaren onderzoek gedaan naar de kansen en oplossingen die bijdragen aan de maatschappelijke doelen voor het landelijkgebied. Deze zijn gepresenteerd in de Position paper Transitie Landelijk Gebied Waddenkust en Wierdenland en het Gebiedsplan Toekomst Landelijk Gebied. Een voorbeeld van deze doelen uit de Position paper is ‘gezonde en duurzame voedselproductie met ondernemersperspectief’. Beide stukken worden al meegenomen in de beleidsuitvoering binnen de gemeente Westerkwartier.

Waar zet de gemeente op in?

- Gemeentelijk toetsingskader voor voedseltuinen/voedselbossen
- Boer – burgerverbinding versterken
- Gemeente-boer verbinding versterken

De concrete uitwerking van deze inzet is terug te lezen in de Uitvoeringsagenda.

Speerpunt 2: onze gezonde voedselomgeving

De keuzes die mensen maken op het gebied van voedsel worden voor een groot deel bepaald door het aanbod in hun omgeving. In een ongezonde voedselomgeving worden mensen voortdurend verleid tot het aankopen van ongezond voedsel. De afgelopen jaren is er een toename geweest van fastfoodlocaties en de beschikbaarheid van ongezond voedsel is vergroot, dit ging ten koste van een afname van vers-aanbieders.[15] In de wijken en dorpen met de laagste sociaaleconomische status is deze toename het grootst.[3]

Om de leefomgeving gezonder te maken is het belangrijk om samen met de verschillende aanbieders van voedsel een gemeenschappelijke aanpak te ontwikkelen. Het gaat hier bijvoorbeeld over een gezonder en lekker voedselaanbod in school-, sport- en bedrijfskantines, ziekenhuizen, verzorgingsinstellingen, supermarkt en restaurants. Ook kan er gedacht worden aan meer eetbaar groen in de openbare ruimte. Je kunt niet vroeg genoeg beginnen met gezond eten. Borstvoeding speelt hier een belangrijker rol in.[16] De gemeente gaat in samenwerking met lokale partijen onderzoeken hoe het Westerkwartier een meer borstvoedingsvriendelijke plek kan worden.

Om de voedselomgeving een gezonde impuls te geven is een samenwerking tussen beleid, praktijk, wetenschap en bewoners nodig. Dit is de basis voor komende jaren en van hieruit moeten activiteiten worden ontwikkeld.

In 2030 ziet de gemeente graag een toegankelijker en groter aanbod van gezond en lekker voedsel op meer plekken in het Westerkwartier. Dit onderdeel is in lijn met het beleidsplan Samen werken aan een sociaal Westerkwartier', waarin ook aandacht gevraagd wordt voor gezonde keuzes en een gezonde en veilige leef- en voedselomgeving.

Definitie Voedselomgeving

Alle plekken waar eet- en drinkaanbod aanwezig is, maar ook de plaatsen waar je wordt blootgesteld aan (online) beeldmateriaal en reclame van eten. Voorbeelden zijn de supermarkt, een buurtlocatie, tankstation, sport- of schoolkantine, en (bedrijfs-)restaurant.

De voedselomgeving omvat de beschikbaarheid, informatie, prijs, promotie en zichtbaarheid van voedselverkooppunten en voedingsmiddelen, maar ook de heersende sociale normen en voedselcultuur en voedselrichtlijnen en wetgeving. Deze aspecten van de voedselomgeving beïnvloeden ons eetgedrag: sociale acceptatie, hoge beschikbaarheid en lage prijs bepalen voor een groot deel wat we kopen. Waar je bent is wat je eet: de voedselomgeving verschilt tussen individuen en groepen in de samenleving en draagt bij aan verschillen in eetpatronen en gezondheid.[15]

Wat gebeurt er zoal?

Pluk & Eet!

Vanuit het gemeentelijke Voedselakkoord zijn er in samenwerking met de dorpsverenigingen in onder andere Visvliet en Niezijl enkele fruit- en notenbomen in de kern geplant. Hiermee is de voedselomgeving iets verbeterd en van deze dorpsbomen mag iedereen plukken.

Gezonde sportkantines

Vanuit Jongeren op gezond gewicht (JOGG) biedt de gemeente Westerkwartier een stimuleringsregeling aan waarmee sportverenigingen hun kantineaanbod gezonder kunnen organiseren.[17] Team:Fit ondersteunt verenigingen hierin door advies te geven.

Gezonde School-aanpak

Het doel van de Gezonde School-aanpak is een gezonde leefstijl vanzelfsprekend maken voor leerlingen en studenten. Dit lukt door met een stappenplan te werken aan een gezondheidsthema dat de school zelf kiest. Voorbeelden van thema's zijn: Voeding, Beweging en sport, Mediawijsheid of Relaties en seksualiteit. In het Westerkwartier hebben vier basisscholen het vignet Gezonde School.

Waar zet de gemeente op in?

- Pilot gezonde voedselomgeving: een pilot in een dorp/wijk. Integrale aanpak met o.a. overheid, ondernemers, inwoners, onderzoek

- IWP-onderzoek: gezond abribeleid en gezond ruimtelijk beleid
- Ontwikkeling checklist gezonde eetomgeving voor projectontwikkeling in o.a. de woningbouw

De concrete uitwerking van deze inzet is terug te lezen in de Uitvoeringsagenda.

Speerpunt 3: gezond eten en van dichtbij

Het aanbod ongezond eten is zeer uitgebreid. Het gros wat er in de supermarkt ligt is niet gezond en zit niet in de Schijf van Vijf. Ditzelfde geldt voor veel voedsel wat je onderweg of in kantines koopt. Gezonder eten heeft ook met voedselvaardigheden te maken zoals kennis over voedsel en ook weten hoe je moet koken. Deze voedselvaardigheden willen de gemeente graag vergroten.

Daarnaast zou het goed zijn als iedereen in het Westerkwartier vaker lokaal eten en meer met de seizoenen mee. Er worden hoogwaardige en zeer smaakvolle producten geproduceerd in het Westerkwartier. Naast dat het lekker is en meestal een kleinere footprint heeft, steun je de lokale middenstand. Bedrijven waar de gemeente trots op is. In 2030 ziet de gemeente graag een toegankelijker en groter aanbod van lokale producten op meer plekken in het Westerkwartier. Iedereen verdient de Westerkwartierse heerlijkheden!

Wat gebeurt er zoal?

Programma Kickstart Westerkwartier

De gemeente Westerkwartier wil graag dat kinderen en jongeren in Westerkwartier gelijke kansen krijgen, voor een betere en gezondere toekomst. Daarvoor heeft de gemeente het programma Kickstart opgesteld. KICKstart staat voor een Kansrijke, Inclusieve, Creatieve en Krachtige start voor alle kinderen in het Westerkwartier. Er wordt gewerkt aan gelijke kansen voor een gezonde, kansrijke en inclusieve volgende generatie. Voeding en leefstijl, maar ook gezonde leefomgeving zijn onderdeel van het programma.

Samen koken in het Westerkwartier

Bij Samen koken in het Westerkwartier staat gezond koken voor weinig geld centraal. Onderdelen van het project zijn: een leesbaar kookboek en kookworkshops. Samen Koken is een samenwerking tussen o.a. Sociaalwerk de Schans, Humanitas, De Voedselbank, Taalhuis, HANNN en de gemeente.

Lokale en regionale initiatieven

Het is steeds makkelijker om eten van dichtbij te kopen. Er zijn de afgelopen jaren verkooppunten aan de weg en boerderijwinkels bijgekomen. Ook restaurants en supermarkten hebben vaker lokale producten en via online platforms zijn lokale producten te verkrijgen. In Leek zit De Streekboer. Een online platform waar je in Noord-Nederland geproduceerde producten kan kopen.[18] Daarnaast is in 2023 Dorpsplein Westerkwartier erbij gekomen. Een online platform waar je uitsluitend in het Westerkwartier geproduceerde producten kan bestellen en/of reserveren om op te halen.[19]

Waar zet de gemeente op in?

- Stimuleren en faciliteren van een bottom-up beweging richting meer gezonde voeding
- IWP-onderzoek: gezond voedsel als basisvoorziening
- Kantine en catering gemeentehuis inkoop lokaal en gezond
- Onderzoeken hoe de gemeente samen met ketenpartijen een duurzame structuur voor korte ketens kunnen ontwikkelen
- Verkenning stand van zaken met betrekking tot Westerkwartierse voedselzekerheid
- Verkenning mogelijkheden om een borstvoedingsvriendelijke gemeente te worden

De concrete uitwerking van deze inzet is terug te lezen in de Uitvoeringsagenda.

Speerpunt 4: minder voedselverspilling

De gemeente wil graag met zijn allen minder voedsel gaan verspillen in het Westerkwartier. Zoals in de aanleiding genoemd, verspillen Nederlands tientallen kilo's vast eten per persoon per jaar. De verspilling zit met name in brood, groente, fruit, aardappelen en zuivel. Daarnaast valt er ook nog te besparen op het gebied van vloeibare voeding, zoals de verspilling van koffie, thee en melk.[9] Door minder voedsel te verspillen besparen wij niet alleen op de kosten van voeding (ca. €138 per persoon per jaar), maar kunnen wij ook onze invloed op het milieu verkleinen. Zo heeft de verspilling van koffie, thee, zuivelproducten en vlees een relatief hoge milieu-impact.[9] Naast particulier, is er ook zeker op andere plekken in de voedselketen winst te behalen. Denk hierbij bijvoorbeeld binnen logistiek en bij grootkeukens. Het is vaak het geval dat zulke partijen minder voedsel willen verspillen, maar nog niet altijd weten hoe dat goed te organiseren. De gemeente wil lokale partijen en huishoudens ondersteunen in het verminderen van hun voedselverspilling.

In 2030 ziet de gemeente graag een vermindering van voedselverspilling in de interne organisatie, maar ook bij grootkeukens en huishoudens in het Westerkwartier.

Wat gebeurt er zoal?

- Kooktips via Samen Koken in het Westerkwartier hoe bijvoorbeeld hele groenten te gebruiken (e.g. steeltjes), maar ook restjes en oud brood
- Deelname onderzoek Voedingscentrum naar tegengaan voedselverspilling door gemeenten
- De Voedselbank Westerkwartier

Waar zet de gemeente op in?

- Inventarisatie Voedselverspilling Toolbox Voedingscentrum en inzet tools bepalen
- Onderzoek catering/keuken van gemeente om (nog) beter om gaan met voedselverspilling

De concrete uitwerking van deze inzet is terug te lezen in de Uitvoeringsagenda.

4 De rol van de gemeente

Deze Voedselvisie beschrijft de gemeentelijke ambities op het gebied van voedsel. Deze visie is tot stand gekomen in samenwerking tussen verschillende domeinen, externe partijen en onze inwoners—een samenwerking die de gemeente wil voortzetten bij de uitvoering. De gemeente faciliteert en verbindt, terwijl lokale partijen en inwoners het voortouw nemen. Zij zijn al actief in hun buurten en weten welke behoeften er zijn. Daarnaast hebben ze al veel goede ideeën (bijlage 1), waarmee ze zo snel mogelijk aan de slag willen gaan. Hierbij ondersteunt de gemeente graag met kennis en waar mogelijk middelen. Ook vervult de gemeente een voorbeeldrol door haar interne processen, zoals inkoop, aan te passen om het goede voorbeeld te geven.

Deze Voedselvisie wordt geconcretiseerd in de Uitvoeringsagenda Voedselvisie (2024-2026). Daarin staan de acties die in de huidige collegeperiode worden uitgevoerd door de gemeente Westerkwartier in samenwerking met lokale partijen.

5 Definities

Voedselsysteem
Een voedselsysteem is de verzameling van alle actoren en activiteiten verbonden met de productie, verwerking, distributie, bewerking, consumptie en reststroomverwerking van voedsel, evenals de socio-economische, ecologische en ruimtelijke uitkomsten van deze activiteiten.[20]

Voedselzekerheid
Voedselzekerheid houdt in dat je altijd fysieke, sociale en economische toegang hebt tot voldoende, veilig en gezond voedsel. Dit voedsel ook voldoen aan jouw voedselvoorkeuren en dieetbehoeften voor een actief en gezond leven. Het gaat dus over de mogelijkheid om voedsel aan te schaffen, ook in tijden wanneer het niet mogelijk is om dit in het buitenland in te kopen. Voedselzekerheid gaat dus ook over lokale productie.[10]

Korte keten
Een korte keten is een toeleveringsketen met een beperkt aantal marktdeelnemers die zich inzetten voor samenwerking, lokale economische ontwikkeling en nauwe geografische en sociale betrekkingen tussen voedselproducenten, -verwerkers en consumenten.[14]

Duurzame ontwikkeling
Duurzame ontwikkeling is een ontwikkeling die tegemoetkomt aan de levensbehoeften van de huidige generatie, zonder die van de toekomstige generaties tekort te doen. Het gaat hierbij om economische, sociale en leefomgevingsbehoeften. Voorbeelden zijn een schoon milieu, biodiversiteit in de natuur, een goed opgeleide en gezonde bevolking, goed werkende sociale netwerken en maatschappelijk vertrouwen.[12]

Inclusief
Inclusief of inclusie staat voor een inclusieve samenleving. Een open samenleving waar iedereen ertoe doet en van waarde is ongeacht verschillen. Dat betekent dat iedereen die dat wil volwaardig deel uit kan maken van die samenleving en erbij hoort. In een inclusieve samenleving heeft iedereen dezelfde rechten en dezelfde kansen om zelfstandig mee te doen op alle terreinen van het leven. Dat kan alleen als men rekening met elkaar houdt en geen drempels opwerpt voor de ander om mee te kunnen doen.[21] In de praktijk blijkt het voedselsysteem niet altijd even inclusief. Niet iedere doelgroep heeft goed toegang tot vers en gezond voedsel. Met de Voedselvisie beogen we een inclusiever voedselsysteem.

6 Bronnenlijst

1. City Deal Voedsel op de Stedelijke Agenda. (2021). Gemeentelijk instrumentarium voor een gezonde voedselomgeving. https://agendastad.nl/content/uploads/2021/01/gem_instr_voedselomgeving-def-21_01_2021.pdf.
2. Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu. (2021). *Impactvolle determinanten: ongezonde voeding.* https://www.rivm.nl/sites/default/files/2021-07/LR_012065_131709_Factsheet%20_ongezonde_voeding_V5.pdf.
3. Centraal Bureau voor de Statistiek. (2021). *Gezondheidsmonitor bevolking 18 jaar of ouder 2020*. CBS Statline. https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/85012NED/table?dl=5494C.
4. Centraal Bureau voor de Statistiek. (2021). *Landelijke jeugdmonitor 2021*. CBS Statline. https://longreads.cbs.nl/jeugdmonitor-2020/middelengebruik-en-gezondheid/.
5. Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu. (n.d.). *Gezondheidsverschillen*. Loket Gezond Leven. https://www.loketgezondleven.nl/gezondheidsthema/gezondheidsverschillen/cijfers-en-feiten.
6. Centraal Bureau voor de Statistiek. (2023). Vestigingen van bedrijven. CBS Statline. https://opendata.cbs.nl/#/CBS/nl/dataset/81575NED/table?ts=1677575471641.
7. Centraal Bureau voor de Statistiek. (2019). *Weidegang Melkkoeien per gemeente 2019*. Weidegang melkkoeien per gemeente. https://www.cbs.nl/nl-nl/maatwerk/2019/48/weidegang-melkkoeien-per-gemeente-2019.
8. Voedingscentrum. (n.d.). *Voedselverspilling*. https://www.voedingscentrum.nl/encyclopedie/voedselverspilling.aspx.
9. Voedingscentrum. (2019). *Factsheet Voedselverspilling bij huishoudens in Nederland in 2019*. Voedselverspilling bij huishoudens in Nederland in 2019. https://www.voedingscentrum.nl/Assets/Uploads/voedingscentrum/Documents/Professionals/Pers/Factsheets/English/Fact%20sheet_Eating%20more%20sustainably_2017.pdf
10. Lichtenberg, E. (2002). Agriculture and the environment. *Agriculture and Its External Linkages*, 1249–1313. https://doi.org/10.1016/s1574-0072(02)10005-3.
11. WUR. (n.d.). *Voedselzekerheid: Voldoende, veilig en Gezond Voedsel voor Iedereen*. https://www.wur.nl/nl/show/voedselzekerheid-2.htm.
12. Centraal Bureau voor de Statistiek. (2023). *Wat is Duurzaamheid?* https://www.cbs.nl/nl-nl/faq/specifiek/wat-is-duurzaamheid-.
13. Voedingcentrum. (2024). Wat is De Schijf van Vijf?. Voedingscentrum. https://www.voedingscentrum.nl/nl/gezond-eten-met-de-schijf-van-vijf/wat-is-de-schijf-van-vijf.aspx.
14. De Boer op Noord. (2024). De Boer op Noord. https://deboeropnoord.nl/.
15. Ruijter, A. de, Dijkstra, C. Wallage, B., Poelman, M., Bergsma, L., Kolfschooten, H., Wewerinke, W., Rutgers, T., Waterlander, W. (2023). Tussen mens en ruimte, de (on)gezonde voedselomgeving als omgevingswaarde, Amsterdam.
16. Voedingscentrum n.d. Borstvoedingsvriendelijke gemeente | Voedingscentrum.
17. Gemeente Westerkwartier (n.d.). Stimuleringsregeling gezonde kantinehttps://www.westerkwartier.nl/stimuleringsregeling-gezonde-kantine.
18. De Streekboer. (n.d.). *Verse, smaakvolle Seizoensproducten*. De Strekboer - Samen voor lokaal voedsel! https://destreekboer.nl/
19. Dorpsplein Westerkwartier. (2023). http://www.dorpsplein-westerkwartier.nl/.
20. Voedsel Verbindt. (n.d.). *Uitvoeringsagenda 2020-2023*. https://voedselverbindt.nl/wp-content/uploads/2020/06/Uitvoeringsagenda-Voedsel-Verbindt-juni-2020-2023-1.pdf.
21. Coalitie voor Inclusie. (2023). *Wat is inclusie?* https://coalitievoorinclusie.nl/vn-verdrag-handicap/wat-is-inclusie/.

Bijlage 1: Ideeën vanuit de gemeenschap

Vanuit de inspiratiesessie met inwoners en organisaties kwamen onderstaande ideeën/kansen. Deze input is meegenomen in de ontwikkeling van de Voedselvisie en Uitvoeringsagenda en waar mogelijk meegenomen in de eerste acties.

Duurzame landbouw
Wat ontbreekt er en/of waar liggen kansen?
- Projecten op gebied van integreren maatschappelijke diensten op boerenbedrijf
- Gemeentelijk toetsingskader voedseltuinen
- Professionele voedseltuinen ofwel lokale landbouw
- Boer in Beeld: het verhaal van de boer meer naar de mens halen
- Samenwerking aanjagen binnen de verschillende afdelingen van de gemeente

Onze gezonde voedselomgeving
Wat ontbreekt er en/of waar liggen kansen?
- Integrale aanpak voedselomgeving: samenwerking tussen beleid, praktijk, wetenschap en bewoners (GALA)
- Inzicht in hoe abribeleid gezonder kan
- Inzicht in hoe ruimtelijk beleid gezonder kan
- Gezonde eetomgeving als onderdeel van projectontwikkeling in o.a. de woningbouw
- Kennis vergroten bij inwoners over eetbare planten en wildplukken
- Dialoog met supermarkten aangaan
- Verminderen van cognitieve dissonantie m.b.t. eigen ongezonde voedselgedrag
- Betrekken van jongeren in nadenken over voedselomgeving

Gezond eten en van dichtbij
Wat ontbreekt er en/of waar liggen kansen?
- Aanhaken bij opzet Energielandgoederen
- Er ontbreekt kennis over gezond voedsel als basisvoorziening. Voorbeeld: Mensa Mensa
- Promotie lokale producten: mensen hechten waarde aan ambacht
- Wildplukwandelingen
- Verbetering logistieke infrastructuur lokale keten
- Kantine Gemeentehuis inkoop lokaal en gezond (toekomst)
- Het Groningsoogstfeest van Stichting Voedseltuinen
- Biologisch eten beter aan de man brengen
- Basisscholen en BSO kunnen zich meer verbinden met voedsel en koken
- Bedrijfs-, sport- en zwembadkantines kunnen gezonder en lokaal voedsel aanbieden
- Kennis over de voedingswaarden en verwerkingsmethoden van peulvruchten vergroten
- Dialoog met supermarkten
- Terra-project Basisschoolkinderen koken op de boerderij
- LPA-aanvraag: Gronings feestmaal

Minder voedselverspilling
Wat ontbreekt er en/of waar liggen kansen?
- Voedingscentrum ontwikkelt een toolbox voor gemeenten met handvatten hoe deze uitdaging aangegaan kan worden. Deze toolbox kan ingezet worden
- Met partijen als o.a. Stichting Kind & Voeding, HANNN, Humanitas, De Schans, Voedselbank kijken hoe thema voedselverspilling opgepakt kan worden
- Onderzoeken hoe reststromen anders ingezet kunnen worden met o.a. Hanzehogeschool
- Verspilling bij bedrijven en sportkantines
- Tegengaan menselijke voorkeur voor het 'perfecte' fruit en groenten

- Het leren inzetten van zintuigen voor het beoordelen van 'tenminste houdbaar tot' (THT) producten door middel van een campagne en/of workshops
- Beter en meer simpele voedseltips delen, zoals de ideale temperatuur van de koelkast (4 °C)
- Het leren opstellen van boodschappenlijstjes met portiegroottes 'op maat'

Colofon

Portefeuillehouder:	Harry Stomphorst
Team:	Team Innovatie & Onderzoek
Datum:	17 december 2024

Gemeente Westerkwartier

Gemeente
Westerkwartier